

ՏՕՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵՍԿԻՔ

13 հոկտեմբերի 1913 թ.

Ելստրանն արշալոյր պատմութեան նշանակալից մի էջն է բաց անում բացեալ հաշակիլով ճայկահան համազգային զոյգ մեծազոյն յորեկաններէ տնտեսական տարին:

Շնչում է ճայլութեան ակնշնչին ժամն աննմանակ հրաւերին, կոչմանի պատմական ձայնը, երբ պատմական-նօթին լոյսի ուղին սրբեցրած ու անխրտափէլիքովն արհաւիրքներէ, արեան նախճմաններէ ո սակաւ արախտի ինչններէ բովն տնցած ճայ որեւոր պիտի գայ ուղսւննէ վիճակով կենսալից, բախտով թափառական՝ իր կեանքի կենդանութեան տօնը, գրացուցով կիտած ինչուութեան, զառն ճեղքին ու վշտալից ձգտումներէ մէջ պատրաստած իր մշակոյթի յայլթանակը: Պիտի գայ ասել իր ողջոյնը բարձրագոյշ ու արտալի, ողջոյնը իրապիտ ու երկրածառայ, այն կեանքի խաշին, որ բարձնել ու կրել է ինքն իր յօժար ուտերին և հասցրել մինչ այս վայր, որը պիտի շարունակէ տանել ցանկալի հանգրսանի տնչածնքով:

Ելլ կեանքի խաշը՝ հաւասարապէս ծանր վիճակից ազգերի մտ՝ հայի պատմական ուղեգնացութեան սիմբօն է եղած, նրա ողջ կեանքի պարունակութիւնը նկարագրւածնալը: Արցունքով կիտած ինչուութիւն, բայց նրաւ և յոյս ապագայի:

Ու այսպէս զարձնել է հայի

կեանքի անիւր միտլի գնացրով ու չէ շրջել և պատմական վիճակը մընացել է անփոփոխ: Ելծմ էլ, երբ հայ արեւորն իր ողջոյնն է հեշեցնելու իր մեծ տօնի ինքուլթեան հանդէսներին, նրա հայրենիքի մեծ կէտը բնեւած երկարածից-անդազրուն ցաւով, ինչպէսզ տառապանքի հեղձուցիչ մւայն է վերհանել, նոր վտանգներէ երկիւղ սփռել շարքը համառարած, միմուրբուն արեան հոտ լցնելով:

Ելլ վտանգաւոր, երկունքով լի վիճակը միատեղ-համընթաց է եղել հայ կեանքի պատմական քնթացքին, նրա ազգային մշակոյթի մեծեղից մինչև մեր օրերը: Հոյ միտն երկնեց իր սրբոյն գիշն ու դաւըցնայն ատեն, երբ հայ կեանքն, իր ինքնուրայնութեան օրհասի, առջև կանգնած, կենդանութեան ծարաւով՝ ներ ճրկարար ուղին կեղիկը հնդգերբոյց դարակզրին: Ելլպէս նաև հայ տպագրութիւնը, որ ժընուղ էր առնում հայ բնավայրէն հեռու Երևնուտրում՝ նօթին երկունքով ու ցուերով՝ այն ատեն, երբ անպէն, իրենց հայրենիքէն հարազատները բնի թէ կամովին կտարաբարէին,— միշտ նոյն երկունքով բնեւած, միշտ լոյսի ու փրկութեան կարօտն այրեղ հոգու մտիքներում թաղցրած:

Երկունք անվերջ, առաջ ու հիմու: Գրերի Գիւտի քոյրած 1500 տարին և Տպագրութեան 400 տարին— ժամանակների այդ խորհրդաւոր և հակայ տարածքը— երկունքով բնեւած փորը ածու հայութեան զօրաւոր հուտար է տալս՝ թէ այլ ես անբացած է ուղին, որով կենթանայ ինքն աննահանց և թէ զուրչեն անցած առջին ջանքերը:

Ու գտնակեցած այդ հաւատքով Ռուկոր հայութիւնը պիտի հեշեցնել իր արախտական բարձրահնուն ուղջոյնն ու առաջ շարժելը շարունակէ:

Ողջն անմեա ուղիներին լոյսի սպասուոր դրած այն երախտասրներին, որ ինքնուտաւաց ներաւածութեամբ ազգային մշակոյթի շէնքը հիմնեցին ու ճարտար ձեւքով կառուցւածքի ամբողջացման զիմնցին:

Ողջն այն մեծ սրտերին, սրմբ իր փարոս այրեցնին սիրայծար հերտութեամբ, ու անօրինակ զորքով փրկեցին փորը ածու հայութիւնն ասիական ազգերի ու ցեղերի ծովանման մալրնթացութեան ատեն՝ զէլպի նաւակայան ուղղելով խաւքածած ալիքներին ու իրենց բախտն ձգւածները: Ողջն այն հերոս ողբիներին, որոնք ինքնուտաւ գնկալարը հանգիւսացան լաւտերով գեղերոյնէն ամփոփող փրկարար

նաւի և տարան յուտարկները զէլպի հանգրան:

Մէկ-մէկ հիմա մեր աչբերն պատկերանում են լուսափայլ զէմբերն աննուաց և անմեա ուղիներին,— Աճա հայ տառեր յօրինող Սահակ-Մեսրոպ, Մայնդի մեծ արհեստաւոր— տպագրական մասնալը հաւայի Եովնան Բուպտանը, միայն Յակոբ անուով ծուօթ առաջին հայ տպագրիչն, Ազգոք զոյքը, Սուլթանշահ արգին, Եովնանէս և Խաշատուր Տէրզնցի, առաջին հայ խմբաղիք Եմանունան, հայ քնագրատար առաջին թիքթը խմբաղոյ յօրնման Հայրիկ, հայ տպագրութիւնն ու գրականութիւնը ճաղկեցնող Մխիթարեան միարտութիւնեկի մուղ Մխիթար քրքա ու ջը յիշւած բաղմութիւնը մեծազոյն երախտասրներին:

Վերակենդանացնելով բարերար ուղիների յիշատակն և արժանի փաւրը ապով նրանց անւան ու գործին, հայութեան սիրող պիտի լըցի մխիթարութեան զուցցուները և իր պարտքը գիտակցութեան ձայնին ունկնդրէ՝ նօթն առաջ պիտի շարժել թանկ զնով պահպանած լուսաւորութեան ուղիով, իրրև մի հարազատ անդամ՝ լոյսն իրենց բարեկամ ճանաչող՝ ազգերի ու ցեղերի մեծ քնտանիքի:

Կեղամ Արմէ